

Elekes Zsuzsanna: A drogfogyasztás nemek közötti különbségei és hasonlóságai

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Elekes Zsuzsanna (2005): „A drogfogyasztás nemek közötti különbségei és hasonlóságai” in: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.). Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Pp. 177–193.

A drogfogyasztás nemek közötti különbözőségei és hasonlóságai

Elekes Zsuzsanna

Bevezetés

Magyarországon az egyik legelterjedtebben fogyasztott drog az alkohol. Az egy főre jutó fogyasztás alapján, mindig is a nagy alkoholfogyasztású országok közé tartoztunk. A legnagyobb egy főre jutó mennyiséget az 1980-as évek közepén regisztrálták (11,7 liter/fő tiszta szeszben számolva). Jelentősebb csökkenés következett be a nyolcvanas évtized második felében, amelyet a kilencvenes évtizedben a stabilitás jellemezett. Az ezredforduló után újabb növekedést tapasztalunk, amikor két év alatt 1 literrel nőtt az egy főre jutó tiszta szeszben számolt alkoholfogyasztás és újra elérte a nyolcvanas évek végén mért 11,2 literes mennyiséget. Az alkoholprobléma másik statisztikai mutatója, a májzsugorodásban meghaltak száma egészen a kilencvenes évek végéig folyamatos növekedést mutat, és csupán 2000-től figyelhető meg enyhe csökkenés. Bár a halálozási adatok regisztrálásában bekövetkezett változások miatt egyértelmű tendenciák kevéssé rajzolhatók meg, azt mégis megállapíthatjuk, hogy a férfiak körében a 100 ezer lakosra jutó májzsugorodásos halálozások száma 2,5–3,5-ször volt nagyobb, mint a nőknél az elmúlt években. A magyar halálozási adatok tehát alátámasztják azt az egyetemesnek látszó megállapítást, mely szerint minden társadalomban, ahol alkoholt fogyasztottak, a férfiak többet ittak, mint a nők, és a férfiak alkoholfogyasztása gyakrabban eredményezett problémát, mint a nőké (Elekes, 2004; KSH, 2004).

A tiltott szerek, valamint a különféle gyógyszerek visszaélészerű (orvosi javaslat nélküli vagy annál nagyobb mértékű) fogyasztására vonatkozóan inkább csak a kilencvenes évek közepétől van rendszeresen végzett, összehasonlítható statisztikai adatgyűjtés Magyarországon. A statisztikai adatok azonban még ma is gyakran jobban jelzik a problémára irányuló figyelem növekedését, az intézményhálózat alakulását, a drogpolitikában és a statisztikai adatszolgáltatásban bekövetkezett változásokat, mint a tényleges helyzet alakulását. Összességében a hazai statisztikai adatok arra utalnak, hogy a kilencvenes évek második felétől kezdődően a tiltott szerek többségének fogyasztása nő, valamint átmeneti csökkenés után a visszaélészerű gyógyszerfogyasztás is emelkedik a 2000-es években Magyarországon. A nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan nálunk is valószínűsíthető, hogy a tiltott szerek fo-

gyasztása inkább a férfiakra, míg a visszaélésszerű gyógyszerfogyasztás inkább a nők körében jellemző (ICSSZEM, 2004).

A dohányzás elterjedtségére vonatkozóan elsősorban survey adatokkal rendelkezünk. Ezek arra utalnak, hogy a magyar társadalom körülbelül egyharmada dohányzik valamilyen rendszerességgel. Míg a nyugati országok többségében a dohányzás prevalenciája csökkent az elmúlt évtizedben, addig a magyar kutatási adatok inkább a stabilitást mutatják. Az alkoholhoz és a tiltott szerek fogyasztásához hasonlóan a dohányzás is a férfiak között az elterjedtebb (Urbán *et al.*, 2005).

Az alábbi tanulmány elsősorban a fiatal fiúk és lányok drogfogyasztási szokásaiban bekövetkezett változásokra helyezi a hangsúlyt. A tanulmány empirikus alapját az a kutatássorozat képezi, amely 1995-ben indult azzal a céllal, hogy négy évente, rendszeresen ismétlődően, időben és nemzetközileg összehasonlítható adatokat gyűjtsön a fiatalok drogfogyasztási szokásairól. Az *European School Survey Project on Alcohol and other Drugs* (ESPAD) 1995-ben 26 ország, 1999-ben 30 ország, 2003-ban pedig 35 ország részvételével készült (Hibell *et al.*, 1997; 2000; 2004; Elekes–Paksi, 1996; 2000; 2004).¹ A tanulmány második része a felnőtt férfiak és nők drogfogyasztási szokásainak különbözőségeit vizsgálja, egy 2003-ban a 18–54 éves felnőtt népesség országos reprezentatív mintáján végzett kutatás eredményei alapján.²

A fiatalok drogfogyasztásának nemek szerinti jellemzői

Dohányzási szokások

2003-ban a 16 éves középiskolások körében a dohányzás hasonló elterjedtséget mutatott mind a fiúk, mind a lányok körében. A kérdezést megelőző hónapban dohányzó lányok aránya valamelyest meghaladta a fiúk arányát (lányok 40%, fiúk 39%), a napi rendszerességgel dohányzók aránya pedig csekély mértékben magasabb volt a fiúknál (lányok 28%, fiúk 29%).

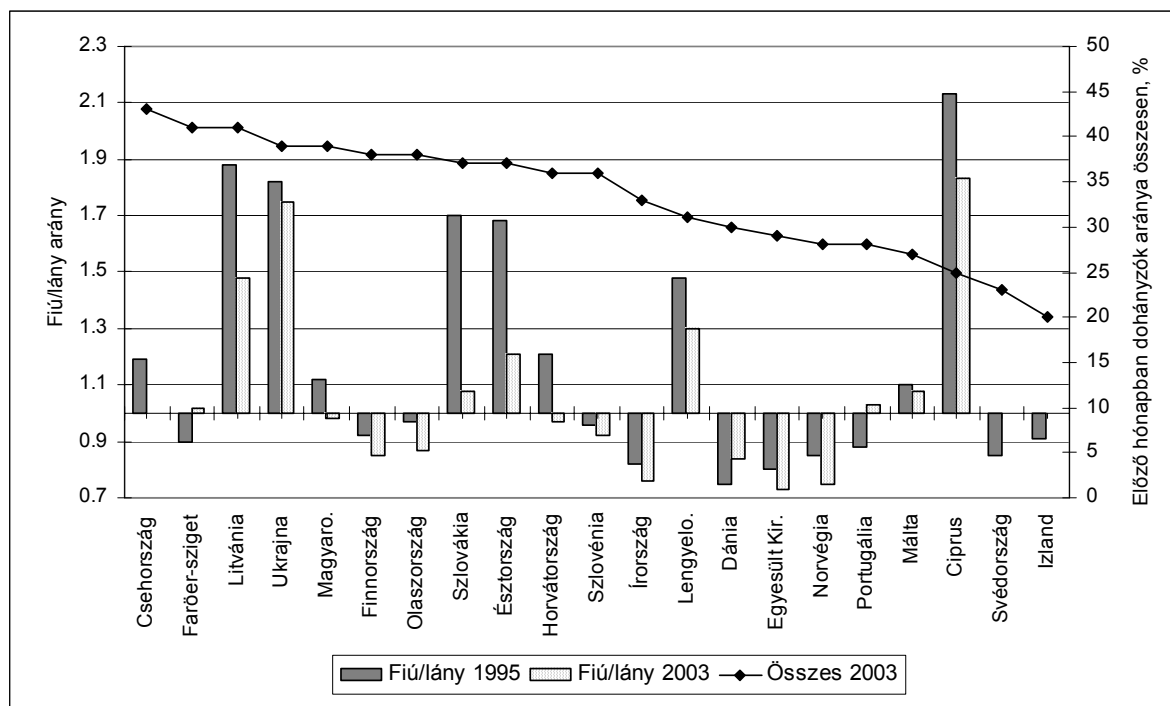
Az elmúlt nyolc év alatt bekövetkezett változásokat tekintve egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a havi prevalencia értékek³ a lányoknál sokkal jelentősebb mértékben nőttek, mint a fiúknál, és ennek köszönhetően, míg 1995-ben még a lányok havi rendszerességű dohányzása elmaradt a fiúkétól, addig 2003-ban már meg is haladta azt.

¹ Mindhárom kutatás magyarországi adatfelvételt Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála készítette. Az 1995. évi kutatást az OTKA (T 018241), és a Népjóléti Minisztérium, az 1999. évi kutatást az OTKA (T 025903) és az Ifjúsági és Sportminisztérium, a 2003. évi kutatást pedig az OTKA (T 037395), valamint a Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztérium támogatta.

² A kutatás az NKFP támogatásával készült, az adatfelvételt Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála készítette.

³ Azoknak az aránya, akik a kérdezést megelőző hónapban legalább egyszer dohányoztak.

Az előző hónapban dohányzók aránya 2003-ban országonként (%), valamint a fiú/lány arány értékének változása 1995 és 2003 között

Forrás: saját számítások Hibell *et al.* (2004) alapján.

Megjegyzés: A Farøer-szigetek 1948-tól Dánia önálló önkormányzattal rendelkező autonóm területe, a Dán Királysághoz tartozik. Önálló európai államként vesz részt az ESPAD programban.

A napi rendszerességgel dohányzók arányának változása szintén arra utal, hogy *a lányok dohányzási szokásai egyre inkább közelítenek a fiúkéhoz*. Sőt, az ESPAD-kutatások nyolc évét tekintve a fiúknál enyhe csökkenés, a lányoknál pedig enyhe növekedés következett be.

Az 1995. évi és 2003. évi ESPAD-kutatásban egyaránt résztvevő országok között meglehetősen sok olyat találunk, ahol az előző havi dohányzás prevalencia értéke alapján a lányok között elterjedtebb a dohányzás⁴ (1. ábra). 1995-ben 11 országban, 2003-ban pedig 8 országban volt gyakoribb a havi rendszerességű dohányzás a lányoknál, mint a fiúknál. A magasabb fiú/lány arány inkább azokat az országokat jellemzi, ahol a fiatalok körében elterjedtebb a havi rendszerességű dohányzás. Azokban az országokban, ahol 1995-ben a havi rendszerességű dohányzás gyakoribb volt a fiúknál, inkább kiegyenlítődés következett be 2003-ra, azaz a két nem dohányzási szokása közeledett egymáshoz. Azokban az országokban viszont, ahol a fiú/lány arány kisebb volt egynél, tehát a lányok között volt elterjedtebb a dohányzás, nagyjából egyenlő arányban volt megfigyelhető a kiegyenlítődés és a nemek közötti különbség növekedésének a tendenciája. *Összességében tehát a havi prevalencia értékek alapján az országok többségében a két nem dohányzási szokásainak a közeledése volt megfigyelhető 1995 és 2003 között.*

Alkoholfogyasztás

A 2003. évi adatok alapján az alkoholfogyasztás főbb prevalencia értékei (az életben, előző évben, illetve előző hónapban alkoholt fogyasztók aránya) nem mutatnak különbséget a két nemnél.

A havi prevalencia értékekben 1995 és 2003 között bekövetkezett változás egyértelműen a két nem fogyasztási szokásainak közeledését mutatja. Míg 1995-ben a fiúknál sokkal elterjedtebb volt (52%) a havi rendszerességű fogyasztás, mint a lányoknál (44%), és még 1999-ben is szignifikáns különbség volt a két nem között, addig *2003-ra ez a különbség tulajdonképpen eltűnt: a lányok és a fiúk szinte azonos aránya fogyasztott a kérdézt megelőző hónapban alkoholt (lányok 56%, fiúk 57%).*

A gyakoribb, havi hat- vagy többszöri alkoholfogyasztás még ma is a fiúk között az elterjedtebb, de a növekedés üteme a lányoknál sokkal jelentősebb volt. Míg a fiúk között a nagy gyakoriságú fogyasztás csupán 33%-kal nőtt, addig a lányoknál 2,5-szörös volt a növekedés mértéke.

Az előző hónapra vonatkozó prevalencia értékek alapján – a korábbi kutatásainkhoz hasonlóan – megállapíthatjuk, hogy fiúknál és lányoknál egyaránt a legnagyobb havi prevalencia értéket a tömény ital fogyasztása mutatja. Különösen figyelemre méltó, hogy *1999-ben és 2003-ban is a lányoknál nagyobb arányú volt a tömény ital fogyasztása, mint a fiúknál és a növekedés*

⁴ A fiú/lány arány kisebb, mint 1.

üteme is náluk volt nagyobb. A borfogyasztás havi prevalencia értékének növekedése a vizsgált nyolc év alatt szintén jelentősebb volt a lányoknál, így 2003-ban annak értéke alig marad el a fiúkétól. Csupán a sörfogyasztás az, ahol a két nem közötti tradicionális különbségek stabilan megőrződnek. Valamennyi vizsgált évben a fogyasztás valamennyi mutatója arra utal, hogy a sörfogyasztás a fiúk között sokkal elterjedtebb.

Az alkoholfogyasztás szélsőségesebb formáit jelző lerészegedés és nagyivás⁵ már állandóbb különbséget mutat a két nem között. Bár 2003-ban a lerészegedés életprevalencia értéke a fiúknál nem sokkal magasabb, mint a lányoknál (64%, illetve 56%), a nagyobb gyakoriságú lerészegedés már egyértelműen a fiúknál gyakoribb. Az 1995 és 2003 közötti változások is nagyon hasonlóak a két nemnél. A lányoknál a nyolc év alatt bekövetkezett növekedés volumene csak kis mértékben haladja meg a fiúknál megfigyelt értéket. A lerészegedést mindkét nemnél jelentősen meghaladja a nagyivás havi prevalenciája. A fiúk 37%-a, a lányoknak pedig 23%-a számolt be nagyivásról a megelőző hónapban. A lányoknál a nagyivás havi prevalencia értéke folyamatosan nőtt, és az egész időszakra jellemző növekedés mértéke nagyobb volt, mint a fiúknál.

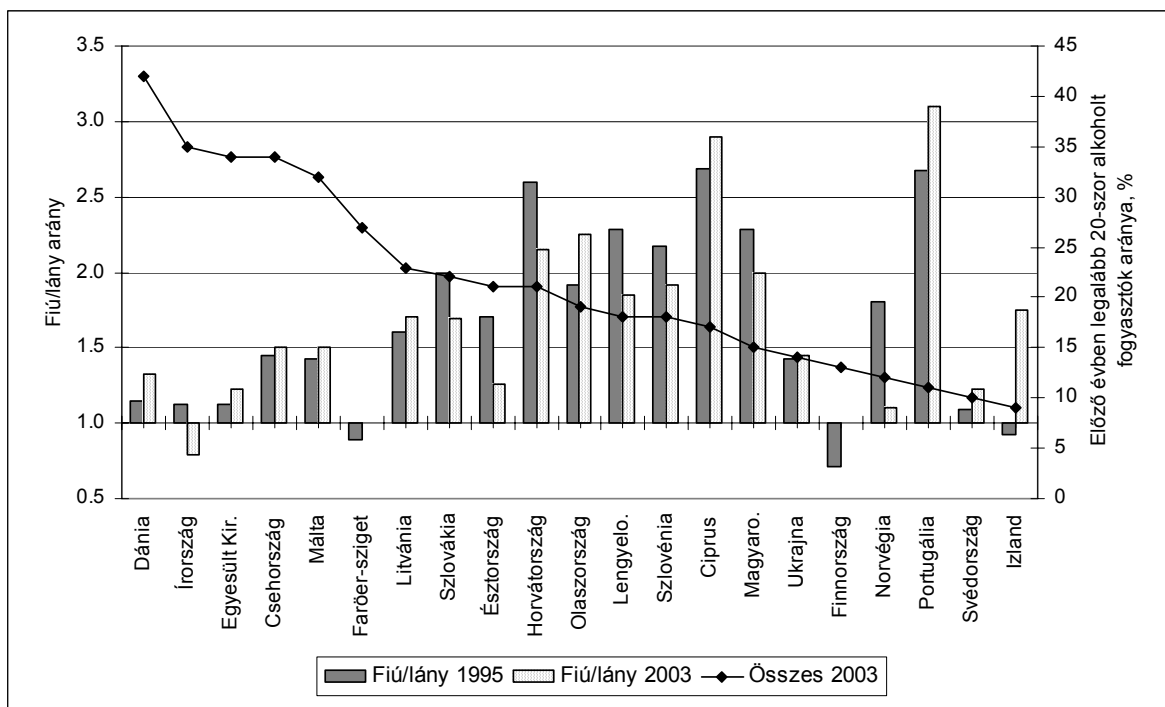
Az alkoholfogyasztás főbb mutatói alapján a legtöbb európai országban a fiúk között elterjedtebb az alkoholfogyasztás (2. ábra). A rendszeresebb fogyasztást mérő, „20 vagy többszöri fogyasztás az előző 12 hónapban” mutató alapján az ESPAD-kutatásban 1995-ben és 2003-ban is résztvevő országok közül 1995-ben csupán a Faröer-szigeten és Finnországban volt alacsonyabb arányú az alkoholfogyasztás a fiúknál, mint a lányoknál, 2003-ra pedig mindkét országban kiegyenlítődés következett be a két nem között. 2003-ban az ír fiatalok között figyelhető meg a lányok nagyobb arányú alkoholfogyasztása az előző évről vonatkozó adatokhoz viszonyítva (Hibell *et al.*, 2004). A mindkét vizsgálatban résztvevő 21 ország közül 13-ban nőtt a fiú/lány arány, azaz növekedtek a nemek közötti különbségek a fiúk javára. A többi 8 országban viszont a nemek közötti különbségek csökkenése volt megfigyelhető. A nemek közötti különbségek csökkenése elsősorban azokban a volt szocialista országokban tapasztalható, amelyekben korábban a többi országhoz képest nagyobbak voltak a különbségek, és amelyek az előző évi prevalencia értékek alapján a közepes vagy mérsékelt fogyasztású országok közé tartoznak

⁵ Nagyivás alatt az öt vagy több egységnyi ital egy alkalommal, egymás után történő elfogyasztását értjük. (1 egységnyi ital = 2 dl bor vagy 5 dl sör, vagy 0,5 dl tömény.)

Szerepváltozások

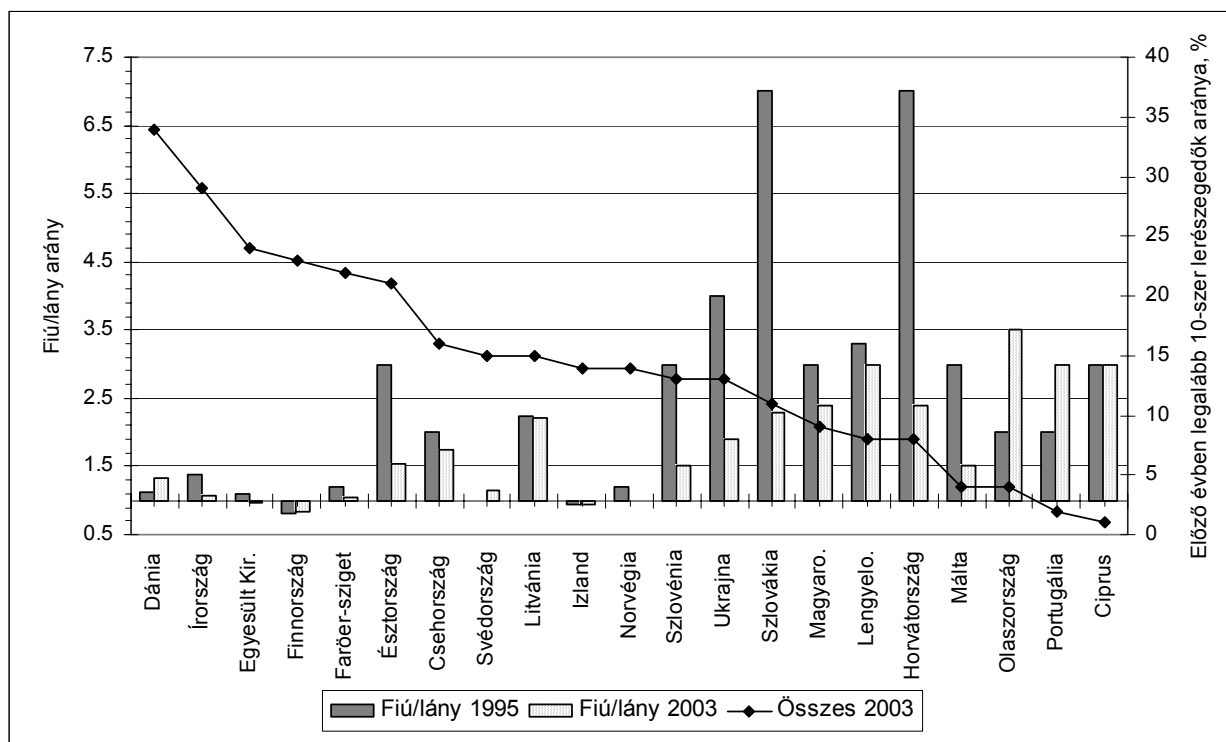
2. ábra

Az előző 12 hónapban 20 vagy több alkalommal alkoholt fogyasztók aránya 2003-ban országonként (%), valamint a fiú/lány arány változása 1995 és 2003 között

Forrás: Saját számítások Hibell et al. (2004) alapján.

Az előző 12 hónapban 10 vagy több alkalommal lerészegedők aránya 2003-ban országonként (%), valamint a fiú/lány arány változása 1995 és 2003 között

Forrás: Saját számítások Hibell *et al.* (2004) alapján.

Az alkoholfogyasztás szélsőséesebb formáit kifejező lerészegedés és nagyivás szintén többnyire a fiúk között fordul elő gyakrabban (3. ábra). A rendszeresebb lerészegedés mutatójaként használt „10 vagy többszöri lerészegedés az előző évben” mutató egyértelműen arra utal, hogy *a nemek közötti különbség azokban az országokban a legkisebb (a fiú/lány arány egyhez közeli értéket vesz fel), ahol az előző évi rendszeres lerészegedés a legnagyobb arányban fordult elő*. Ugyanakkor több rendszerváltó országban, valamint a déli országokban a kisebb arányú lerészegedés nagyobb nemek közötti különbséggel társul. Bár a legtöbb országban a lerészegedés gyakoribb a fiúknál, Finnországban és Izlandon mindkét vizsgált évben, az Egyesült Királyságban pedig 2003-ban több lány, mint fiú számolt be arról, hogy az elmúlt év során legalább 10-szer lerészegedett.

Különösen figyelemre méltó, hogy az ESPAD-kutatásban mindkét évben egyaránt résztvevő országok többségében a fiú/lány arány csökkent 1995 és 2003 között. Azaz a lerészegedés mutatója alapján – sokkal inkább, mint a rendszeres fogyasztásra vonatkozó adatok alapján – *a lányok lerészegedési szokásai az országok többségében egyre jobban hasonlítanak a fiúk lerészegedési szokásaihoz*.

Egyéb drogok fogyasztása

A 2003. évi ESPAD vizsgálat adatai alapján Magyarországon a fiúk 18%-a és a lányok 14%-a próbált már valamilyen tiltott szert⁶ az élete során. Azaz, a tiltott szert kipróbálók több mint 60%-a fiú. A gyakorisági adatok azonban mindkét nemnél arra utalnak, hogy a fogyasztás csupán néhány alkalomra korlátozódik: a lányok 5%-a és a fiúk 7%-a fogyasztott legalább 6 alkalommal tiltott szert eddigi élete során. Mindkét nemnél kiemelkedően a legelterjedtebb a marihuána fogyasztás, a megkérdezettek 16%-a próbálta már legalább egyszer életében. A fiúknál az életprevalencia érték jóval magasabb, mint a lányoknál: 18%, illetve 13%. Sokkal kisebb prevalencia értékeket találunk a marihuánán kívüli tiltott szerek fogyasztása esetén. Az összes megkérdezett 5%-a fogyasztott valamilyen egyéb tiltott szert, és a nemenkénti különbségek is csekélyek: a lányok 4,9%-a és fiúk 5,2%-a próbált valamilyen marihuánán kívüli tiltott szert. Elsősorban a kipróbálás szintű vagy alkalmi fogyasztás a jellemző.

A visszaélő (orvosi recept nélküli) gyógyszerfogyasztás⁷ a megkérdezett fiatalok 16,8%-ával fordult már elő élete során. A nemenkénti különbségek fordított irányúak, mint a tiltott szerek esetében, azaz a lányoknál a visszaélő gyógyszerfogyasztás sokkal elterjedtebb: 22%-uk próbálta

⁶ Tiltott szerek közé az alábbi drogokat soroltuk a kutatás során: marihuána vagy hasis, LSD, amfetaminok, crack, kokain, heroin, ecstasy.

⁷ Nyugtató/altató vagy alkohol gyógyszerrel együtt történő fogyasztása.

már élete során. A fiúk esetében a megfelelő arány csupán 12%. Azaz a visszaélészerű gyógyszerfogyasztók közel kétharmada, 62%-a lány. Ennél is nagyobb különbségeket találunk, ha a gyógyszerfogyasztás halmozatlan értékeit nézzük, azaz azoknak az arányát, akik tiltott szert nem, csak orvosi recept nélküli gyógyszert fogyasztottak. Itt már a halmozatlan prevalencia érték a lányok esetében közel négyszer akkora, mint a fiúknál (12% illetve 3%). Ez összességében azt jelenti, hogy a biztosan droghasználati célú szerfogyasztás (tiltott szerek és szipuzás), valamint a visszaélészerű gyógyszerfogyasztás együttesen a lányoknál valamelyest nagyobb arányban fordult elő (29%), mint a fiúknál (27%). A teljes mintában az arány 28% volt.

A visszaélészerű gyógyszerfogyasztáson belül a 16 éves fiatalok között legelterjedtebb az alkohol gyógyszerrel együtt történő fogyasztása (lányok 13%, fiúk 8%). Ennél jóval jelentősebb nemek közötti különbségeket mutat az orvosi javaslat nélküli nyugtató fogyasztása: a lányok közül kétszer annyian (13%) próbálkoztak már ezzel, mint a fiúk (6,5%). Ez egyben azt is jelenti, hogy a 16 éves lányok között az orvosi recept nélküli nyugtató fogyasztás a legelterjedtebb formája az egyéb drogfogyasztásnak, ettől csak csekély mértékben marad el a marihuána elterjedtségének mértéke, harmadik helyen pedig az alkohol gyógyszerrel együtt történő fogyasztása áll. A fiúk esetében a marihuána alkalmazása a legelterjedtebb, de rögtön ezt követi az alkohol gyógyszerrel együtt történő fogyasztása, harmadik helyen pedig az orvosi recept nélküli nyugtató fogyasztása található. A fenti drogokon kívül elterjedtebb még a magyar fiatalok között a szipuzás (5%), az ecstasy (3%), amfetaminok (3%), valamint az LSD és egyéb hallucinogének (2%). Az összes többi drog fogyasztása 1% alatti prevalencia értéket mutat.

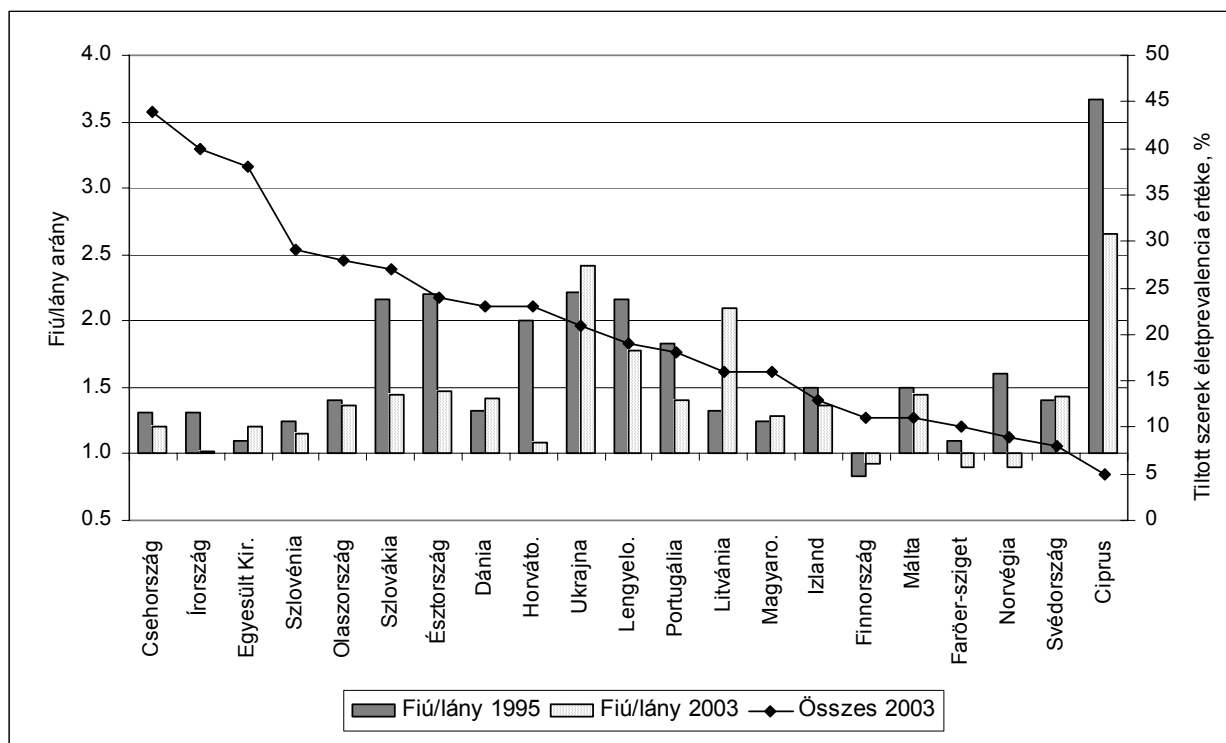
A tiltott szerek fogyasztásának életprevalencia értéke 1995 és 2003 között három és félszeresre nőtt a magyar fiatalok körében. 1995-ben a fiúk és lányok még hasonló prevalencia értékkel voltak jellemezhetőek. 1999-re a fiúknál jelentős növekedés következett be, és a tiltott szerekkel próbálkozó aránya megháromszorozódott. A lányoknál is jelentős volt a növekedés, azonban az életprevalencia érték „csupán” duplájára nőtt. 1999 és 2003 között a fiúk esetében már alig történt változás, a lányok körében azonban jelentősen tovább terjedt a tiltott szerfogyasztás. Ez nemcsak azt jelenti, hogy *a lányok között a tiltott szert kipróbálók aránya ma már megközelíti a fiúkra jellemző arányt, hanem azt is, hogy az 1999 és 2003 között a tiltott szerfogyasztás életprevalencia értékben bekövetkezett növekedés szinte kizárólag a lányoknak volt köszönhető.*

1999-ben még azt tapasztaltuk, hogy szinte valamennyi egyéb drog fogyasztása nőtt 1995-höz képest. 2003-ban már a növekedés elsősorban, és szinte kizárólag a marihuána fogyasztás növekedésének köszönhető. 2003-ban a fiúknál csak a marihuána életprevalencia nőtt csekély mértékben, az amfetaminok és a kokain prevalencia értéke nem változott, a többi tiltott szer pedig csökkent.

Szerepváltozások

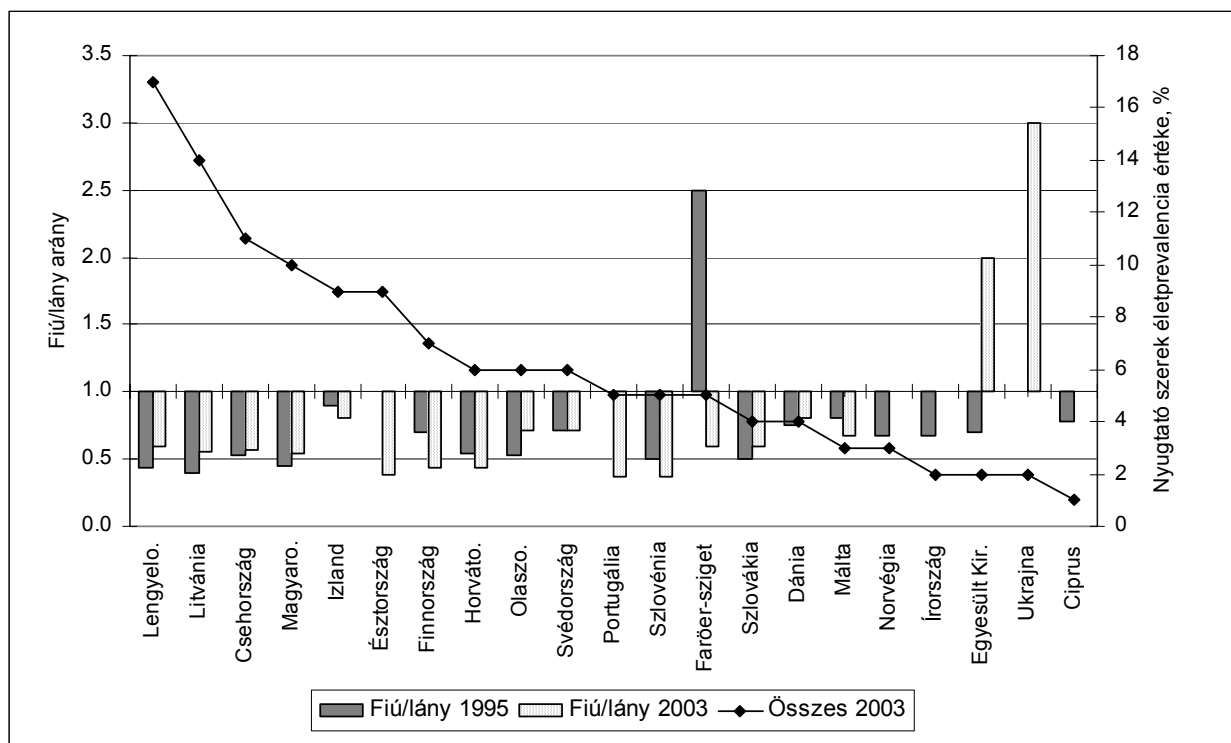
4. ábra

A tiltott szerfogyasztás életprevalencia értéke 2003-ban országonként (%), valamint a fiú/lány arány változása 1995 és 2003 között

Forrás: Saját számítások Hibell et al. (2004) alapján.

Orvosi recept nélküli nyugtatófogyasztás életprevalencia értéke 2003-ban országonként (%), valamint a fiú/lány arány változása 1995 és 2003 között

Forrás: Saját számítások Hibell *et al.* (2004) alapján.

Ezzel szemben a lányoknál nemcsak a marihuána életprevalencia értékének meredek növekedése figyelhető meg, hanem a legtöbb vizsgált szer prevalencia értéke is tovább nőtt a vizsgált időszakban.

A visszaélészerű gyógyszerhasználat szintén a lányoknál mutat jelentősebb növekedést elsősorban 1999 és 2003 között. A fiúknál csak 1995 és 1999 között volt csekély mértékű növekedés megfigyelhető.

A tiltott szerfogyasztás nemcsak Magyarországon, hanem szinte valamennyi, az ESPAD-kutatásokban résztvevő országban elterjedtebb a fiúknál, mint a lányoknál (4. ábra). Kivételt csupán Finnország jelent, ahol mindkét vizsgált évben a lányok körében nagyobb volt a tiltott szerfogyasztás életprevalencia értéke, mint a fiúknál. 2003-ban Finnország mellett már Norvégia és Faröer-sziget is a kivételek közé tartozott. Az életprevalencia értékekre vonatkozó fiú/lány arány arra utal, hogy elsősorban a volt szocialista országokban mutatkoznak meg nagyobb különbségek a két nem között e tekintetben. Kiugróan nagy különbség figyelhető meg a lányok és fiúk drogfogyasztása között Cipruson.

A vizsgált időszakban az országok nagyobb részében (21 országból 14-ben) csökkent a fiú/lány arány, azaz az *életprevalencia értékek alapján a lányok fogyasztása közelített a fiúkéhoz*.

Az országok túlnyomó többségében az orvosi recept nélküli nyugtató fogyasztása elterjedtebb a lányoknál, mint a fiúknál (a fiú/lány arány egynél kisebb értéket vesz fel). Kivételt 1995-ben e tekintetben csupán a Faröer-sziget, 2003-ban pedig az Egyesült Királyság és Ukrajna jelentett, ahol a fiúk között volt elterjedtebb a nyugtatók orvosi javaslat nélküli fogyasztása (5. ábra). A mindkét vizsgálatban résztvevő országok több mint felében (12 országban) nőtt a fiú/lány arány 1995 és 2003 között, ami ebben az esetben az egyhez közelebbi érték felvételét jelenti. Tehát az országok több mint felében megint csak a két nem fogyasztásában bekövetkező közeledést figyelhetjük meg.

A felnőtt nők és férfiak drogfogyasztásának jellemzői

Felnőttek körében rendszeresen ismétlődő, az időbeli változások mérésére is alkalmas kutatások nincsenek Magyarországon. Eddig csupán két olyan adatfelvétel készült, amely adatai összehasonlíthatóak (Paksi, 2003; Elekes, 2004; Elekes–Paksi, 2003). A két kutatás között eltelt rövid idő azonban lényegesebb változások mérésére nem alkalmas, csupán kezdetét jelentheti egy az ESPAD-hoz hasonló rendszeresen ismétlődő vizsgálat sorozatnak. Az alábbiakban a 2003. évi vizsgálat főbb adatait mutatjuk be.⁸

A fiataloktól eltérően a felnőttek körében a dohányzás elterjedtebb a férfiak, mint a nők között. A valamilyen rendszerességgel dohányzók aránya a

⁸ A kutatás a 18–54 éves felnőtt népesség országos reprezentatív mintáján készült (N=2557).

férfiaknál 50%, a nőknél pedig 39%. Hasonló különbségeket mutat a napi rendszerességgel dohányzók aránya is, a férfiak 41%-a, a nők 31%-a dohányzik napi rendszerességgel. A dohányzó férfiak átlagosan 19,3 szál cigarettát szívnak el naponta, a nők ennél alig kevesebbet, 16,7 szálát.

Az alkoholfogyasztás szintén sokkal elterjedtebb a felnőtt férfiaknál, mint a felnőtt nőknél. A férfiak nem csak gyakrabban isznak, hanem többet is (1. táblázat). Az elmúlt év egy szokásos napjának alkoholfogyasztása alapján a férfiak átlagos, egy főre jutó fogyasztása 47 ml tiszta szeszt tartalmazó alkohol volt, a nőknél a megfelelő mennyiség 26 ml. Ez egyben azt jelenti, hogy a férfiak 13%-ának legalább négy, 5%-ának pedig legalább hat egységnyi ital a szokásosan elfogyasztott mennyisége alkalmanként. A nők között az 1–3 egységnyi ital a leggyakrabban fogyasztott mennyiség (71%), ennél nagyobb mennyiségű szokásos alkoholfogyasztásról csupán 4% számolt be.

1. táblázat

Az alkoholfogyasztás főbb prevalencia értékei a magyar nők és férfiak körében, 2003 (%)

	Nő	Férfi	Teljes minta
Életprevalencia	79,9	90,7	85,3
Havi prevalencia	42,3	70,2	56,1
Hetente 1-2-szer ivott	9,8	25,5	17,6
Hetente 3-4-szer ivott	1,5	8,0	4,7
Hetente 5-6-szor ivott	0,4	4,1	2,2
Mindennap ivott	0,6	5,8	3,2

Eltérően a fiataloktól, a felnőtt férfiak a gyakorisági és mennyiségi adatok alapján is legtöbbször sörből fogyasztanak, ettől csak csekély mértékben marad el a borfogyasztásuk, legkisebb mennyiséget pedig tömény szeszből fogyasztanak. A felnőtt nők a fiatal lányokhoz hasonlóan szintén tömény italból isszák a legtöbb mennyiséget, ettől azonban csak alig marad el a borfogyasztásuk. A fiatalokhoz hasonlóan a felnőtt nők is sörből isszák a legkevesebbet.

A lerészegedés és a nagyivás is sokkal ritkább a nőknél, mint a férfiaknál (2. táblázat). A férfiaknál a lerészegedés életprevalencia értéke több mint háromszorosa, az éves prevalencia érték közel négyszerese, és végül a havi prevalencia pedig több mint négyszerese a nők megfelelő mutatóinak. Legnagyobb különbséget a két nem között a nagyivás havi előfordulásában találunk.

Szerepváltozások

2. táblázat

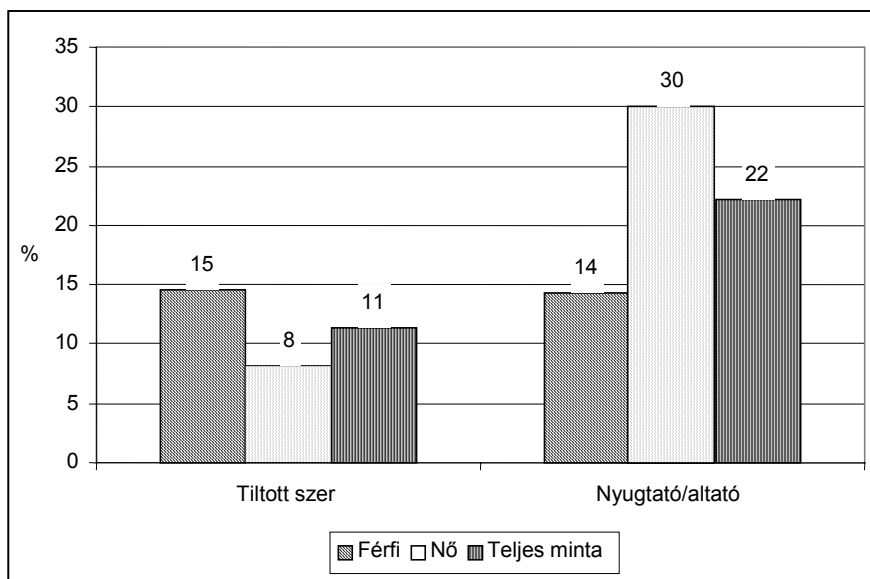
A lerészegedés főbb prevalencia értékei a magyar nők és férfiak körében, 2003 (%)

	Nő	Férfi	Teljes minta
Életprevalencia	23,6	77,5	55,3
Éves prevalencia	11,1	40,9	26,0
Havi prevalencia	3,9	16,8	10,3
Nagyivás havi prevalencia	1,8	10,5	5,7

Különbséget találtunk a két nem között a fogyasztás körülményeiben is. Míg a férfiak számára az alkoholfogyasztás legjellemzőbb színtere a vendégség, az otthon, illetve a sörözők, bárók, és nem ritka az sem, hogy egyedül is isznak alkoholt, addig a nőknél a helyszín alapján azt valószínűsíthetjük, hogy esetükben az otthoni étkezéshez kapcsolódó alkoholfogyasztás mellett elsősorban szabadidős, társasági tevékenységekhez kapcsolódik az ivás.

6. ábra

A tiltott szerfogyasztás és a nyugtató-, ill. altatófogyasztás életprevalencia értékei a magyar nők és férfiak körében, 2003 (%)

A fiatalokhoz hasonlóan a felnőtteknél is a tiltott szerek fogyasztása⁹ a férfiak, a nyugtató/altató recept nélküli fogyasztása pedig a nők körében

⁹ Ebben a kutatásban a tiltott drogok között az alábbi szerek szerepeltek: marihuána, ecstasy, amfetamin, LSD és egyéb hallucinogének, heroin, egyéb opiátok, crack, kokain, mágikus gomba és GHB.

elterjedtebb (6. ábra). Ez egyben azt is jelenti, hogy míg a tiltott szert már próbáltak közel kétharmada (64%) férfi, addig a nyugtatót, altatót legalább egyszer már fogyasztottak több mint kétharmada (68%) nő. Az Európai Unió tagállamaira vonatkozó adatok alapján Magyarország a felnőtt népesség tiltott szerfogyasztása alapján is az alacsony prevalencia értékű országok közé tartozik (EMCDDA, 2004).

A szerfogyasztás struktúrája a felnőtt férfiaknál egyértelműen a fiatalokra jellemző mintázatot mutatja, azaz a marihuána életprevalencia értéke kiemelkedik a többi szer közül. A marihuánánál sokkal kisebb prevalencia értéket mutatnak a különféle szintetikus drogok (ecstasy, amfetaminok, LSD). A többi drog életprevalencia értéke 1% körül vagy az alatt alakul. A felnőtt nők fogyasztási szerkezete a kilencvenes évek elején a fiatal lányokra jellemző képet mutatja. Azaz a marihuána életprevalencia értéke nem különül el a többi tiltott szer értékétől, és azokhoz hasonlóan alacsony értéket mutat.

Összességében tehát a 2003-ban a 18–54 éves népesség körében végzett kutatás adatai egyértelműen azt mutatják, hogy a rendszeres dohányzás, az alkoholfogyasztás mérsékelt és szélsőséges formái, valamint a tiltott szerek fogyasztása is sokkal elterjedtebb a férfiak, mint a nők körében. Csúpn a nyugtató/altatószerek fogyasztására vonatkozó adatok mutatnak jóval nagyobb elterjedtséget a nők, mint a férfiak körében.

Nemek szerinti különbségek eltérései a fiatalok és felnőttek között

Az EMCDDA 2005-ben készült elemzése megállapítja, hogy a tiltott szerfogyasztás nemek szerinti különbségei (elsősorban a marihuána és az ecstasy esetében) a fiatalok körében kisebbek, mint a felnőtt népességben. Sőt, a fiatalok esetében az országok közötti nemek szerinti különbségek is kisebbek, mint a felnőttek között. A két nem fogyasztása elsősorban azokban az országokban hasonló, ahol a tiltott szerek fogyasztása elterjedtebb (EMCDDA, 2005). A magyarországi adatok alátámasztani látszanak ezeket a tendenciákat:

Valamennyi vizsgált mutató esetében megállapíthatjuk, hogy a nemek közötti különbségek Magyarországon kisebbek a fiatalok között, mint a felnőtteknél. Különösen nagy nemek közötti eltérést találunk a fiatalok és a felnőttek között az alkoholfogyasztás gyakoribb és szélsőséges formáit kifejező nagyívás és lerészegedés havi prevalencia értékei, valamint a legalább heti rendszerességű¹⁰ alkoholfogyasztás között. A felnőtt népesség alkoholfogyasztásában megmutatókozó nemek közötti különbségek nemzetközi összehasonlításban is jelentősnek tűnnek (GENACIS, 2005). Azaz Magyarországon a férfiak és nők alkoholfogyasztási szokásai jobban különböz-

¹⁰ A férfi/nő arány a felnőtteknél a legalább heti rendszerességű, a 16 éveseknél pedig a havi 6 vagy többszöri fogyasztásra vonatkozik.

nek egymástól, mint más európai országokban. Bár a tiltott szerfogyasztás esetében a férfi/nő arány kisebb különbséget mutat a fiatal és a felnőtt populációban, mint a nagyívás vagy a lerészegedés esetében láttuk, Magyarországon is megfigyelhető az az európai tendencia, miszerint a fiatalok és felnőttek csoportjára jellemző férfi/nő arány értéke jelentősen eltér egymástól. Különösen nagy különbség figyelhető meg a marihuána fogyasztásában, ahol a 16 éves fiúkra vonatkozó életprevalencia érték 1,4-szer nagyobb, mint a lányokra vonatkozó megfelelő adat, ellenben a felnőtt férfiak között hatszor akkora arányban fordult elő a marihuána kipróbálása, mint a nőknél. Ezzel a meglehetősen magas férfi/nő aránnyal Magyarország európai összehasonlításban is azon országok közé tartozik, ahol a marihuána életprevalencia értéke alapján nagy nemek közötti különbség figyelhető meg.

Összességében tehát a fiatalokra vonatkozó adatok alapján egyértelműen megállapítható a férfiak és a nők fogyasztási szokásaiban meglévő különbségek csökkenése. Ugyanakkor a felnőtt népességre vonatkozó adatok alapján Magyarország Európa azon országai közé tartozik, ahol a különféle szerkeletű fogyasztásában megmutatkozó nemek közötti különbségek még mindig jelentősek.

Irodalom

- Elekes Zs.–Paksi B., 1996: A magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása. ESPAD The European School Survey Project on Alcohol and Drugs 1995. Budapest: Népjóléti Minisztérium.
- Elekes Zs.–Paksi B., 2000: Drogok és fiatalok. A középiskolások droghasználata, alkohol-fogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon. Budapest: ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium Kábítószerügyi Koordinációért felelős helyettes államtitkárság.
- Elekes Zs.–Paksi B., 2003: A 18–54 éves felnőttek alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai. Kutatási beszámoló.
- Elekes Zs.–Paksi B., 2004: 9–10. évfolyamon tanuló iskolás fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai. OTKA Kutatási beszámoló.
- Elekes Zs., 2004: Alkohol és társadalom. Budapest: Országos Addiktológiai Intézet.
- EMCDDA, 2004: Éves jelentés. A kábítószer-probléma az Európai Unióban és Norvégiában. Lisszabon: EMCDDA.
- EMCDDA, 2005: Differences in patterns of drug use between women and men. Lisszabon: EMCDDA.
- GENACIS, 2005: Gender, culture and alcohol problems: A multi-national study. Project final report. Berlin: Charité Campus Benjamin Franklin.
- Hibell, B.–B. Andersson–T. Bjarnasson–A. Kokkevi–M. Morgan–A. Narusk, 1997: The 1995 ESPAD Report – Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Stockholm: CAN, Council of Europe.
- Hibell, B.–B. Andersson–S. Ahlström–O. Balakireva–T. Bjarnasson–A. Kokkevi–M. Morgan, 2000: The 1999 ESPAD Report. The European School Survey Project on alcohol and other drugs. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. Stockholm: CAN, Council of Europe.

Elekes Zsuzsanna: A drogfogyasztás nemek közötti különbözőségei és hasonlóságai

- Hibell, B.–B. Andersson–T. Bjarnasson–S. Ahlström–O. Balakireva–A. Kokkevi–M. Morgan, 2004: The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries. Stockholm: CAN, Council of Europe.
- ICSSZEM, 2004: Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium szakmai kiadványsorozata. Budapest: Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- KSH, 2004: Társadalmi helyzetkép 2003. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Paksi B., 2003: Drogok és felnőttek. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet szakmai forrás-sorozat. Budapest: L'Harmattan.
- Urbán R. *et al.*, 2005: A dohányzás egészségpszichológiája. Budapest: Országos Addiktológiai Intézet. (A kötetben közreműködtek: Kugler Gy.–Marián B.–Oláh A.–Szilágyi Zs.–Varga J.).